

Honfoglalás és nyelv

Rekonstrukciós próbálkozás

VISSZHANG - LXVI. évfolyam, 27. szám, 2022. július 8.

A „kettős honfoglalásnak” László Gyula által felvetett elmélete szerint a honfoglaló magyarok a Kárpát-medencében egy magyarul beszélő népet vagy legalábbis ilyen népcsoportokat találtak. Ez az elmélet sok sebből vérzik, de a cáfolatok ellenére a hívei kitartanak. Most nem szeretném az egész vitát felidézni, csupán a kiindulópontját.

Mennyien lehettek a honfoglalók, és mennyi a korábban itt élő népesség? Nem tudjuk. A becslések nagyon tág keretek között mozognak. Az egyik ilyen becslés 50-100 ezer honfoglalót saccol, és 500 ezer-egymillió közötti őslakost vagy bennszülöttet (kinek melyik szó tetszik jobban). Feltételezem, hogy ez a becslés nem számol azzal, hogy az Alföld és Erdély jóval gyéribben lakott volt a Dunántúlnál. Mindenesetre a régészek és a történészek megegyeznek abban, hogy a honfoglalók kevesebben voltak a legyőzötteknél. Felmerül ezért a kérdés, hogy *a honfoglalók miért nem vették át az itt élő nép(ek) nyelvét.*

Nézzük meg először, milyen lehetett a honfoglalók nyelve! Egyes személynevek alapján az etelközi magyar törzsek elitje ótörök (kazár vagy onogur) eredetű lehetett, akik nyilván átvették a többségiak nyelvét. A később csatlakozott kabarok (pontosabban kavarak) is elkavarodhattak a magyarok között, hiszen a források nem szólnak arról, hogy a honfoglalók utódai között ótörök vagy másféle nyelvet beszélő népcsoportok fordultak volna elő. (A későbbi besenyő és kun betelepülők nyelve is török típusú volt, de másféle.) A kérdést ezért úgy egyszerűsíténém, hogy a honfoglalók magyarul beszéltek, jóllehet ez a nyelv jelentősen eltért a mai magyar nyelvtől, nem is értenénk meg egykönnyen.

Az avarok, akik valamilyen őstörök dialektust beszélhettek, i. u. 568-ban foglalták el a Kárpát-medencét, miközben majdnem körös-körül szláv törzsek telepedtek meg. Az avar államra egyre nagyobb befolyást gyakoroltak a beköltöző szláv csapatok, de nem tudjuk, hogy a nyelvük mennyire tudta kiszorítani az avarokét. A régészeti leletek alapján a késői avar korban onogur csoportok is betelepülhettek keletről.

Nagy Károly frank csapatai többször megtámadták az avarok államát. Egy véres avar belviszály után a frankok szláv segítséggel i. u. 801-ben végleg megtörték nyugaton az avar uralmat. A Dunától keletre viszont Krum, a bolgár-szlávok kánja támadta hátba az avarokat. A Duna-Tisza között egy elpusztított gyepüként használta a Frank Birodalom felé, Erdélyt és a Tiszántúlt pedig stabilan elfoglalta. Avarokról 805 után már semmi biztosat nem írnak a források.

A keleti frank évkönyvek tanúsága szerint a IX. században az Enns folyó és a Kárpát-medence keleti részére átnyúló Bulgária között szláv fejedelemségeket találunk. Mojmir, Rasztiszláv, Pribina és mások hol egymással harcoltak, hol pedig a keleti frankok ellen. A szláv fejedelemségeket Szvatopluk egyesítette ideiglenesen a Nagy Morva Birodalom formájában. A Csornától Csongrádon át a székelyföldi Csernátonig terjedő, szláv eredetű régi helynevek sokasága is bizonyítja a szláv jelenlétet.

A honfoglalás előtti években (881, ill. 892) a szláv államok magyar segédcsapatokat is alkalmaztak harcaik során, de ezeket sajnos csak az események után 600 évvel később élt történétírók említik (*Thuróczy-krónika* és *Aventinus*).

Az ilyen hadi vállalkozásokat egy katonáskodó réteg férfi tagjai hajtották végre. A honfoglaló magyarok viszont családostul keltek át a Kárpátok hágóin (895 vagy 896). Az archeogenetikai vizsgálatok azt bizonyítják, hogy a honfoglalók etnikailag vegyes népességet képviseltek ugyan, de ebben a férfiak és nők

nem különböztek lényegesen egymástól. Más szóval nem menekülő harcosokról van szó. Ez a tény nyelvi szempontból azért fontos, mert az anyanyelvet elsősorban az anya (esetleg a dajka) és a nagyszülők adják tovább az utódoknak.

Akkor hát milyen lehetett a honfoglalás a legyőzöttek szempontjából? Úgy élték meg honfoglalásunkat, mint később a magyarok a tatárjárást? Erre egyértelmű nemmel felelhetünk. Batu kán ugyanis úgy látta akkoriban, hogy nem képes a Magyar Királyság teljes megszállására. Úgy akarta meggyengíteni az országot, hogy szabályos népiertást végzett, szerencsénkre csak történelmileg rövid ideig. A honfoglalás során viszont a magyarok nem egyszerűen hódítottak, hanem be is költöztek.

A honfoglalás több évre kiterjedő hadjárat volt, harcosok és civilek halálával, felégetett falvakkal, elpusztított határvidékekkel, az ún. gyepekkel. Ugyanakkor a félnomád magyarok jól ismerték a legyőzöttek által végzett földművelés gazdasági előnyeit. A vezérek saját érdekükben nyilván pacifikálni és védeni igyekeztek a központi vidékek szláv földműves lakosságát, de ahol a beköltözők lelegettették a sarjadó vetést, a lakosság akár éhen is halhatott. A harcok nyilván a honfoglalók javára változtatták meg az etnikai és nyelvi arányokat. A túlélők a saját érdekükben igyekeztek megérteni és megtanulni a hódítók nyelvét, miközben a győzők főként a földműveléssel kapcsolatos szavakat vették át a legyőzöttektől. A szláv lakosság nyelvi beolvadása a ritkábban lakott Alföldön gyorsabban és könnyebben mehetett végbe, mint a sűrűbben lakott Dunántúlon és Nyitra-vidéken. Az erdős-dombos palócvidék nyelvében még ma is érezhető a szláv hatás. Trencsén, Zsolna és Liptó vidékének lakossága pedig sohasem vált magyarrá.

A kettős honfoglalás elméletének hívei a bolgár nép kialakulását szokták a nomád népek nyelvvesztésének példájaként felhozni. Kezdjük ott, hogy i. u. a VII. században az orosz-ukrán sztyeppeövezetet az onogur törzsszövetség uralta. Kuvrat kagán 665-ben bekövetkezett halála után belháború tört ki öt fia között, majd a kazárok (magyar segédlettel) szétverték a korábban domináns törzseket. A bolgár törzs egy része északra menekült, és a mai Kazany városa közelében megalapította Bolgar városát. A bolgár törzs másik része Aszparuh kán vezetésével az Al-Dunához menekült, ahol találkozott a bizánciak által szorongatott Duna menti szláv törzsek vezetőivel (i. u. 681). Ekkor egy történelmileg ritka esemény történt: a szorongatott népek szövetséget kötöttek és együttesen alapították meg a bolgár államot. Az ótörök nyelvű bolgárok és a szláv elit közötti szövetséget házasságokkal erősítették meg. Az ezutáni 150 év alatt a bolgár nyelv szinte nyom nélkül eltűnt, és csak népnévként maradt fenn. – A magyar honfoglalás nem ilyen békésen történt, és nyelvi végeredménye is más lett.